

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม Local Wisdom for Participatory Career Development

ผศ.ดร.สุนทรา โตบัว¹, ดร.กรประภา เจริญชันษา², ดร.สวัสดิ์ พิมพิสุวรรณ³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการประกอบอาชีพและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน และ 2) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 9 คน สมาชิกชุมชน จำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวน 6 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนใช้ภูมิปัญญามาประยุกต์ในการพัฒนาอาชีพในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพได้อย่างเต็มความสามารถ นำมาสู่การกำหนดบริบทของการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมใน 6 ด้าน ได้แก่ ด้าน 1) การจัดการระบบเกษตร 2) การลดต้นทุนการผลิต 3) วัฒนธรรม 4) กลุ่มเครือข่าย 5) ระบบเศรษฐกิจชุมชน และ 6) ด้านการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this study were to 1) study the conditions occupations and the participatory career development of members of the community Bueng Bon and 2) the use of local wisdom as a basis for participatory career development in Bueng Bon Ban Nong Sua Pathumthani. The target population is composed of 9 community leaders, 9 of local wisdom, 20 community members and 6 government officials. Instruments to collect data were 2 structure interviewed. Data were analyzed using content analysis.

The result reveal that the community use the applied knowledge to participatory career development. It brought into the context of participatory career development by wisdom applied

¹รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

²อาจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

³อาจารย์ ประจำคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

to develop the knowledge in the community which comprised of six aspects :1) systems management, agricultural areas, 2) to reduce manufacturing costs 3) cultures 4) groups/networks 5) communities and the economy and 6) Using local resources.

Keywords : Local Wisdom, Participatory Career Development

บทนำ

ความสำคัญของอาชีพในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน จะเป็นการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้ เพื่อการดำเนินชีวิต และมีความมั่นคงในอนาคต ครอบครัวถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือสังคม หากแต่ละครอบครัวมีอาชีพที่มั่นคง รายได้ดี ความเจริญชุมชนจะมีมากขึ้น ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจของชุมชนเจริญรุ่งเรืองจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ในระดับประเทศเมื่อประชาชนมีการประกอบอาชีพ มีรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำให้อัตราการว่างงานลดน้อยลง ย่อมเป็นการแก้ไขปัญหาสังคมให้กับรัฐบาล สภาพสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดี มีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่า มีรายได้เกิดการหมุนเวียน ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก้าวหน้า การมีอาชีพของประชาชนจึงเป็นการช่วยพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) แต่การที่จะทำให้อาชีพของคนไทยมีความเข้มแข็งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความเข้มแข็งระดับชุมชน การพัฒนาอาชีพให้เจริญก้าวหน้าจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกฝ่าย ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยการแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกคน (ชัชวี นฤทุม, 2551:20)

ในการพัฒนาอาชีพชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพียงประการเดียวนั้นไม่สามารถจะทำให้กระบวนการพัฒนานั้นบรรลุเป้าหมายได้ การนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นผู้นำการพัฒนาอาชีพด้วยการพัฒนาทางเลือกที่ชุมชนสามารถร่วมกันสร้าง และใช้ประโยชน์จากผู้รู้จักและเข้าใจในท้องถิ่น ของเอง ใช้ความรู้ของคนในท้องถิ่น สร้างความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง ภายใต้การชี้นำของผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยไม่หวังการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐ ด้วยความเชื่อดังกล่าว จึงนำมาสู่การคิดเพื่อหาแนวทางสร้างความยั่งยืนของชุมชนที่ตรงจุด เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเองมาจัดการแก้ไขโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนาที่ตรงจุดและทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด สอดคล้องกับปรัชญาพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชนต้องทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ (self-reliance) หรือช่วยตนเองได้ (self-help) ในการคิดตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองของความต้องการของตนเอง และส่วนรวม (จินตนา สุจจันท์, 2554)

องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาอาชีพที่ดี ตามแนวคิดของ ชัชวี นฤทุม (2551: 2-3) คือการอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอนและอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมเพื่อเลี้ยงชีวิตของประชาชนอย่างมีแบบแผน เป็นขั้นตอน มีความเป็นปึกแผ่นใน

รูปแบบของการพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ภายในขอบเขตของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเชื้ออาหาร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจิตสำนึกร่วมกัน การให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมได้ถูกนำเข้าไปใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) วรินทร์ บุญยั้ง (2554: 20, 31) ได้กล่าวถึงทรัพยากรที่สำคัญคือทุนมนุษย์ เป็นคลังแห่งความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะทางบุคลิกภาพเฉพาะของบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม คุณลักษณะเหล่านี้ เป็นผลมาจากการได้รับองค์ความรู้ การสั่งสมประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ จนพัฒนากลายเป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญ ในการเข้าสู่ยุคสังคมการผลิตที่ผ่านมา มนุษย์ถูกใช้แรงงานควบคู่ไปกับทุนเพื่อการผลิตเท่านั้น แต่ละเลยการพัฒนาทุนมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญ ในขณะเดียวกัน ได้นำองค์ความรู้จากทุนมนุษย์มาใช้ประโยชน์น้อยมาก ดังนั้นหากนำทุนที่สำคัญที่สุดของประเทศมาพัฒนาให้เกิดศักยภาพทางด้านการศึกษ เศรษฐกิจสังคม ให้เกิดชุมชนบนพื้นฐานแห่งความรู้ แล้วนำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นนำมาช่วยจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ด้วยแนวคิดชุมชนแก้ปัญหามุมชนด้วยภูมิปัญญาของตนเอง ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความเป็นอยู่ที่ดี มีชีวิตที่ยืนยาวอย่างมีความสุข และมีคุณภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ เป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดเป็นเวลายาวนาน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป แต่การพัฒนาชุมชน ต้องอาศัย

หลักการที่เป็นระบบ (Systematic Approach) ด้วยกระบวนการทางการศึกษา เน้นการพัฒนาความรู้ และกระบวนการสร้างองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนหลายแห่ง เกิดองค์ความรู้ในลักษณะบูรณาการ ด้วยสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อความอยู่รอดและการรักษาองค์ความรู้ไว้ให้สืบต่อไปยังลูกหลาน (วรัทยา ธรรมกิตติภพ, 2555: 66-67)

ภูมิปัญญา หรือ Wisdom เกี่ยวข้องกับความรู้ ความสามารถ และความเชื่อ ที่สามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ได้ นั้นหมายถึงกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นอันเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อ กลายเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีการปรับปรุง ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นความรู้ที่สอดคล้องตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นความรู้ที่คนท้องถิ่นพัฒนาขึ้นมา เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานาน จนเกิดการตกผลึกเป็นความรู้ชุดหนึ่ง เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเองมาจัดการแก้ไขโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนาที่ตรงจุดและทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด สอดคล้องกับปรัชญาพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชนต้องทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self-Help) ในการคิดตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเอง และส่วนรวม (ประเวศ วะสี, 2536)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เลือกกรณีศึกษา ณ ตำบลบึงบอนอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

เพราะเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้ใช้วิธีการพัฒนาทางเลือกมาใช้ในการแก้ปัญหาการพัฒนาอาชีพดั้งเดิมของชุมชน สามารถอนุรักษ์อาชีพการทำเกษตรกรรมไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาประเทศที่เน้นหนักและต้องการแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรในพื้นที่ ผู้นำชุมชน มีบทบาทหลักในการกระตุ้นสมาชิกในชุมชนเพื่อให้เกิดการรวมตัว และร่วมการใช้พลังกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการประกอบอาชีพและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน
2. เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาชุมชน คุณภาพชีวิต และการพัฒนาอาชีพ สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เผยแพร่ เพื่อให้ชุมชนอื่นได้ เรียนรู้ถึงวิธีการพัฒนาอาชีพในชุมชน ซึ่งเน้นการพัฒนาทางเลือกโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน
2. ชุมชนตำบลบึงบอนได้เรียนรู้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม ทำให้ได้สะท้อนภาพลักษณ์ของตนเองและเข้าถึงปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง ถือเป็นชุมชนต้นแบบ พัฒนาวิธีการแก้ไขปัญหาในชุมชน

เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ภาคประชาชนและภาครัฐเข้ามาร่วมกันพัฒนาได้อย่างบูรณาการ

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชนขั้นตอนในการดำเนินการแสดงได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยยึดหลักการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก เป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการไม่ซับซ้อน (ชายโพธิสิตา, 2547: 125) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในระยะที่ 1 แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือ ผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน จาก 9 หมู่บ้าน ในชุมชนบึงบอน ประกอบด้วยกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน

กลุ่มที่ 2 คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 9 คน และสมาชิกชุมชน จำนวน 20 คน จาก 9 หมู่บ้าน

กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวน 6 คน ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ในตำแหน่งนักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ นายกองดีการบริหารส่วนตำบลบึงบอนนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ ครู คศ. 2 และหัวหน้าสำนักงานปลัด อบต.บึงบอน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ 2 ฉบับ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเรื่อง สภาพการประกอบอาชีพและระดับการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา อาชีพ ของชุมชนตำบลบึงบอน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การกำหนดเวลานัดสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลโดยทำการนัดในช่วงเวลาเย็น จากการ เข้าไปสอบถามในช่วงระยะเวลาที่ว่างจากงานโดย ผู้ยินยอมให้สัมภาษณ์เป็นผู้นัดเวลาตามความ พร้อม ของแต่ละคน และผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึก ข้อมูลของแต่ละคน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ 1) สภาพการประกอบอาชีพของ ชุมชนตำบลบึงบอน การมีส่วนร่วมในการพัฒนา อาชีพของชุมชน และ 2) วิเคราะห์ภูมิปัญญา ท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัด ปทุมธานี โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดกลุ่มข้อมูลได้จัดเรียบ เรียงข้อมูลตามประเด็นที่ตั้งไว้ ในแบบสัมภาษณ์ พร้อมทั้งแหล่งที่มาของข้อมูลนั้น ๆ (ชาย โพธิธิตา, 2547: 329) และใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ สามเส้า เพื่อตรวจสอบและยืนยันข้อมูล

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลศึกษาสภาพการประกอบ อาชีพ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ ของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอ หนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

1. สภาพการประกอบอาชีพ ประกอบด้วย อาชีพเดิมของชุมชน สภาพการถือครองที่ดินทำกิน อาชีพหลัก/อาชีพรอง ผลผลิต รายได้ ปัญหาจาก การประกอบอาชีพ การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ วิธีการพัฒนาอาชีพของครัวเรือน จากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และ 2 มีดังต่อไปนี้

1.1 อาชีพเดิมของชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 90 ให้ข้อมูลที่สอดคล้อง กันว่า ก่อนปี พ.ศ. 2511 ชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอ หนองเสือ จังหวัดปทุมธานี มีอาชีพทำนาเป็นหลัก และส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนอาชีพทำสัมเขี้ยวหวาน โดยชาวสวนส้มบางมด นำสัมเขี้ยวหวานมาปลูก บริเวณทุ่งรังสิต ในปี พ.ศ. 2533 และเผยแพร่ มายังตำบลบึงบอนด้วย ในช่วงเริ่มต้นในการทำ สัมเขี้ยวหวานนั้น ต้องใช้เงินลงทุนอย่างมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 เกิดผลกระทบจากสภาพ การเปลี่ยนแปลงฤดูกาล ทำให้สวนส้มได้รับความ เสียหายมาก และขาดทุนจากการทำสวนส้มหลาย จังหวัดทั่วประเทศ การทำสวนส้มบริเวณปริมณฑล รวมถึงจังหวัดปทุมธานี จึงต้องยุติการเพาะปลูก ชุมชนจึงกลับมาประกอบอาชีพทำนาเช่นเดิม

1.2 สภาพการถือครองที่ดิน

ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลตรงกัน ว่า สภาพการถือครองที่ดินของประชาชนตำบล บึงบอน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรม (สปก.) ซึ่งแต่ละครอบครัวจะได้เนื้อที่ ครอบครองประมาณ 25 ไร่ ซึ่งไม่สามารถจำหน่าย เหมือนที่ดินปกติได้ ทำได้แต่เพียงยกให้เป็นมรดก ตกทอดแก่ลูกหลานเท่านั้น ดังนั้นเมื่อมีลูกหลาน พื้นที่จะถูกแบ่งออกไปเหลือคนเพียงคนละไม่กี่ไร่ เท่านั้น แต่พื้นที่บางส่วนของตำบลไม่ได้ถูกจัดสรร ในรูปแบบ สปก. ทั้งหมด จึงมีบางครอบครัวมีที่ดิน มากกว่าหรือน้อยกว่า 25 ไร่ ครอบครัวที่มีพื้นที่น้อย จะยึดอาชีพปลูกผัก บางครอบครัวที่มีทุนมากจะ

เช่าพื้นที่ผู้อื่นนอก ตำบลบึงบอน เพื่อทำการเกษตร เช่น ทำนา และปลูกปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

1.3 ความรู้ในการประกอบอาชีพ

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ให้ข้อมูลว่า ความรู้ในการประกอบอาชีพของชุมชนจะใช้ ความรู้เดิมจากการถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมาใน ครอบครัว ในการประกอบอาชีพทำนาและการ ปลูกผัก การเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ จะเป็นระบบ เกษตรแผนใหม่ สายพันธุ์ลูกผสม วิธีการปลูก เลี้ยงที่ต่างไปจากเดิม โดยมาจากภาครัฐที่ให้การ สนับสนุนโครงการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ แต่ก็ได้รับความสนใจรับความรู้ดังกล่าวจากประชาชนเพียง บางส่วน เท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูลได้ยกตัวอย่างของชุมชนหมู่ที่ 7 มีนายปรานี ภูมา เป็นประธานกลุ่มผู้ผลิตน้ำหมัก ชีวภาพใช้ในนาข้าว ได้เป็นเกษตรกรตัวอย่างในการ ใช้ผลมะกรูดผ่าซีกใส่ในนาข้าว เพื่อป้องกันแมลง ศัตรูพืช ส่วนกลุ่มผู้ปลูกผักซึ่งมี นายปลิว มหาเวก เป็นประธานกลุ่มเป็นผู้จัดการระบบการผลิตผักของ ชุมชนตำบลบึงบอนว่า ผู้ปลูกผักจะมีพื้นที่อยู่น้อย อยู่ในหมู่ที่ 1 และ 2 ของตำบล โดยมีรูปแบบการ ปลูก 2 รูปแบบ รูปแบบแรกคือการปลูกผักโดยใช้ สารเคมี การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีในการป้องกัน กำจัดศัตรูพืช รูปแบบที่สอง เป็นลักษณะของ การปลูกผักอินทรีย์ ซึ่งเป็นผักที่บำรุงด้วยปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ การใช้น้ำหมักสมุนไพรป้องกัน ศัตรูพืช และชีวภัณฑ์ ส่วนใหญ่กลุ่มผู้ปลูกผัก ทุกรายได้ใช้แรงงานในครอบครัวในการผลิตผัก ในบางฤดูกาลที่ผลผลิตออกมาปริมาณมากจึง จำเป็นต้องจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยว หรือการใช้ แรงงานร่วมกันในหมู่เครือญาติ การศึกษาเรียนรู้ ถึงความต้องการของตลาดด้วยว่าขณะนี้ตลาด ต้องการอะไร พืชชนิดใดและนอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับฤดูกาลด้วย เนื่องจากผักแต่ละชนิดชอบฤดูกาล

ที่ต่างกัน ต้องการวิธีการบำรุงดินให้สมบูรณ์อย่าง ถูกต้อง ต้องการป้องกันการกำจัดศัตรูพืช และการ จัดการที่ดีในการลดต้นทุนการผลิต

1.4 อาชีพหลักและอาชีพรอง

ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลว่า ประชาชนตำบลบึงบอนมีอาชีพหลักคือการทำนา ส่วนอาชีพรอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 95 ได้ให้ข้อมูลว่า ปลูกผักสวนครัว ได้แก่ ถั่วฝักยาว ตะไคร้ กวางตุ้ง กะเพรา โหระพา มะระจีน ข่า โดยมีผู้ปลูกผักสวน ครัวกระจายอยู่ทั่วไป

สำหรับการปลูกผักที่ตำบลบึงบอนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกปลูกผักโดยใช้สารเคมี ถือได้ว่าเป็นผู้ปลูกผักทั่ว ๆ ไป สารเคมีที่ใช้เป็นหลักในการ ผลิตผักได้แก่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และยาป้องกันและ กำจัดศัตรูพืช ส่วนในกลุ่มที่สองยึดหลักการเกษตร อินทรีย์ ดำเนินกิจกรรมการผลิตผักในรูปกลุ่ม มี จุดประสงค์เพื่อลดสารเคมีที่เป็นอันตรายทั้งผู้ผลิต และผู้บริโภคและลดต้นทุนการผลิต โดยมีการช่วย กันผลิตปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ใช้ฉีดพ่นป้องกัน ศัตรูผัก ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายหลักของจังหวัด ปทุมธานีที่ต้องการให้เกษตรกรลดสารเคมีในการ ทำเกษตรกรรม ดังนั้นเกษตรกรกลุ่มนี้จึงได้รับการ สนับสนุนทั้งวัสดุอุปกรณ์ และการได้รับการอบรม ความรู้ใหม่ ๆ จากทางราชการ

1.5 ผลผลิตและรายได้

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ให้ข้อมูลว่า ผลผลิตจากการทำนาของชุมชนตำบลบึงบอนโดย เฉลี่ยได้ไร่ละ 750-850 ถัง ในระหว่างที่รัฐบาลให้มี การรับจำนำข้าว ชาวนาขายข้าวได้กำไรเกวียนละ ไม่ต่ำกว่า 4,000-5,000 บาท ต่อไร่ ต่อ 1 ฤดูปลูก

1.6 ปัญหาจากการประกอบอาชีพ

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลว่า ปัญหาสำคัญในการประกอบอาชีพของชุมชนตำบล บึงบอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการ

ประกอบอาชีพ คุณลักษณะความสามารถของผู้นำชุมชน และการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการประกอบอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพมีค่อนข้างน้อย แต่จะให้ความสนใจค่อนข้างมากด้านงานบุญประเพณี แม้ว่าจะได้รับการกระตุ้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เกิดการรวมกลุ่มในการการพัฒนาอาชีพและการให้เงินสนับสนุนก็ตาม ยกเว้นการร่วมมือในกรณีจำเป็น เช่น เกิดการระบาดของโรคและแมลง การรณรงค์การไม่เผาฟาง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณลักษณะและความสามารถของผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ระบุสอดคล้องกันว่า ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าเป็นผู้นำ แต่ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะนำพาชุมชนไปได้โดยเพียงลำพัง อีกทั้งยังขาดความรู้ความชำนาญในการทำให้ชุมชนเห็นศักยภาพของชุมชนเอง ผู้นำชุมชนควรได้รับความรู้เรื่องกระบวนการกลุ่ม ในการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า ชุมชนตำบลบึงบอนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่จำนวนมาก หลายคนเป็นผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ และส่วนหนึ่งมีความคิดก้าวหน้าได้หาความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนาอาชีพ มีความรู้จัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้ แต่ยังไม่สามารถบริหารจัดการให้ไม่เข้มแข็งและยังพึ่งตนเองไม่ได้ เพราะยังไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

1.7 การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนจากรัฐว่า เจ้าหน้าที่รัฐพยายามจัดรูปแบบบริหารการพัฒนาอาชีพชุมชนทั้งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และความรู้อื่น ๆ ดังตัวอย่างที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกลุ่ม ดังนี้

1) การสนับสนุนด้านการเลือกร้านค้าขายเมล็ดพันธุ์ข้าว

2) การทำปุ๋ยหมักจากวัสดุเหลือใช้ไถในไร่นา การทำน้ำหมักชีวภาพ น้ำหมักสมุนไพรป้องกันแมลง โดยประสานงานไปยังจังหวัดของบประมาณในการซื้อวัสดุอุปกรณ์โดยแต่ละคนแต่ละกลุ่มจะมีสูตรในการทำแตกต่างกันออกไป ขั้นตอนการทำอย่างง่ายที่เจ้าหน้าที่แนะนำ

การสนับสนุนจากรัฐในรูปกองทุนหมู่บ้านมี 3 ลักษณะ ดังนี้

1) โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) โดยมีเงินกองทุนละ 280,000 บาท การกู้ยืมเงินจากกองทุนนี้ถูกกำหนดด้วยคณะกรรมการกองทุนฯ

2) กองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1,000,000 บาท การกู้เงินส่วนนี้ ส่วนใหญ่จะได้รายละเอียดไม่เกิน 2 หมื่นบาท ต่อปีโดยมีสัญญา ให้จ่ายเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย ร้อยละ 4-6 ต่อปี

3) กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ให้กลุ่มละประมาณ 2 แสนแต่แต่ละกลุ่มมีสมาชิก 5 คน โดยการกู้จะต้องเขียนในรูปของโครงการ และต้องใช้คืน 2 ปี เสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี

สรุปงบประมาณจากการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐนั้น พบว่า ชุมชนตำบลบึงบอนได้รับงบประมาณในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนจนทำให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ได้ แต่ก็ไม่สามารถทำให้กลุ่มเข้มแข็ง เพราะการบริหารจัดการขาดการร่วมมือและให้ความสำคัญจากสมาชิกกลุ่ม

1.8 วิธีการพัฒนาอาชีพของครัวเรือน

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลพบว่า การพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนนั้น แม้ว่าจะมีความพยายามช่วยกันพัฒนาอาชีพระหว่างหน่วยงานของรัฐและการรวมกลุ่มของประชาชนที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจาก

การที่ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกได้แก่เริ่มปลูกจนถึงเก็บเกี่ยวผลผลิตซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงเมื่อจำหน่ายผลผลิตแล้วส่วนต่างของราคาที่ได้เหลือไม่มากนัก ทุกคนต้องหันกลับมามองสิ่งที่มีอยู่รอบ ๆ ตัวในชุมชนเพื่อหาวิธีนำมาทดแทนเพื่อลดค่าใช้จ่าย ในส่วนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตผักปลอดภัย โดยมีนายปลิว มหาเวก เป็นประธานกลุ่ม และนายบำเพ็ญ ลุมพล เป็นที่ปรึกษากลุ่มพยายามที่จะช่วยเหลือกลุ่มผู้ผลิตผักกลุ่มนี้เพื่อให้เป็นต้นแบบในการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง แต่ผู้ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาอาชีพเป็นผู้สูงอายุ ส่วนเยาวชนเมื่อจบการศึกษาได้เข้าสู่ภาคบริการและใช้แรงงานในอุตสาหกรรม และเข้ามาหางานในเมืองหลวง ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญในการสืบทอดอาชีพของชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ชุมชนในตำบลบึงบอนยังรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ยังพบอยู่มาใช้ประโยชน์ได้แก่ ผักพื้นบ้านที่นำมาบริโภคได้ ประชาชนตำบลบึงบอนได้รู้จักการนำผักพื้นบ้านที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหลายชนิดนำมาบริโภคได้ ได้แก่ ดอกโสน ดอกสลิด (ขจร) ต้นข้าวสาร มะระขี้นก ผักบุ้ง ผักแว่น สายบัว ผักหวานบ้าน ผักปรัง สะอมน้ำ ผักตบชวา ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จากชุมชนได้ใช้บริโภคที่เป็นผักปลอดสารพิษ หากมีตลาดผักพื้นบ้านเหล่านี้ ยังเป็นช่องทางหนึ่งในการพัฒนาผักพื้นบ้านให้เป็นอาชีพได้ นอกจากนี้ ตามพื้นที่ว่างตามไร่ร่นายังพบพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์รุนแรง ประชาชนนำมาใช้ในการป้องกันศัตรูพืชได้การใช้สมุนไพรในการป้องกันโรคแมลงเป็นอย่างดีสมุนไพรที่ขึ้นเองและปลูกที่ใช้ในการทำน้ำหมักสมุนไพร ได้แก่ หางไหลแดง ว่านน้ำ ตะไคร้หอม สาบเสือ ผลสะเดา มะกรูด เป็นต้น ประชาชนที่มีความรู้ด้านน้ำหมักสมุนไพรได้นำมาพืชสมุนไพร

เหล่านี้มาหมักใช้ป้องกันศัตรูพืชมากขึ้น

จากภาพรวมข้างต้นพบว่าประชาชนยังขาดปัจจัยสำคัญหลายประการที่จำเป็นต้องพึ่งพาหน่วยงานของรัฐ ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนภาพปัญหาทั้งหมดได้ดังนี้

1. ราคาผลผลิตตกต่ำ ไม่แน่นอน ไม่มีตลาดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดสารเคมี และไม่มีการรณรงค์ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน
2. เยาวชนได้ถูกกระแสวัฒนธรรมสังคมเมืองดึงไปสู่เมืองเพื่อการมีงานทำ
3. การรณรงค์ลดใช้สารเคมีในการผลิตทางการเกษตรจากภาครัฐยังมีไม่มากนัก

ผลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ สภาพการทำงานร่วมกับชุมชน ปัญหาการทำงานร่วมกับชุมชน และการส่งเสริมอาชีพในชุมชน ดังนี้

1) สภาพการทำงานร่วมกับชุมชน

เจ้าหน้าที่ของรัฐได้อธิบายถึงผู้นำชุมชนตำบลบึงบอน ได้ให้ความร่วมมือในการเข้ามาทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีรวมทั้งได้เห็นความพยายามในการกระตุ้นประชาชนในชุมชนให้เข้ามาช่วยกันในการพัฒนาชุมชน แต่ยังคงขาดความน่าเชื่อถือ เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงต้องเข้ามาช่วยเสริมแรง พร้อมกับการใช้ความรู้ที่มีนำมาส่งเสริมแนะนำชุมชน รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการนำความรู้มาแนะนำส่งเสริมในการพัฒนาอาชีพ การตั้งกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง การจัดระบบกองทุนหมู่บ้านให้ทั่วถึง การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน

2) ปัญหาการทำงานร่วมกับชุมชน

เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ให้ความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนคือขาดความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม การ

ประกอบอาชีพยังยึดถือวิธีการต่างคนต่างทำ ขาดความตระหนักในการใช้ทรัพยากรที่เป็นผลพลอยได้จากการเกษตร และขาดการให้ความสำคัญของภูมิปัญญา

3) การส่งเสริมอาชีพในชุมชน

เจ้าหน้าที่มีบทบาทสำคัญมาก ในด้านการแนะนำส่งเสริมตามที่ประชาชนต้องการ ส่วนการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่นั้นพบว่า ประชาชนไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ประชาชนก็ยังต้องการความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่เมื่อมีการระบาดของแมลงศัตรูข้าว ขั้นตอนการผลิตยังเป็นไปตามรูปแบบเดิมจากบรรพบุรุษ แม้ว่าจะมีบางช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงอาชีพอาชีพแผนใหม่ ดังนั้นการพัฒนาอาชีพของเจ้าหน้าที่ต่อชุมชนตำบลบึงบอน จึงใช้วิธีการพัฒนาให้สอดคล้องไปกับวิถีของชุมชน แต่การส่งเสริมเพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เป็นไปตามความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นร้อยละ 95 ได้ให้คำอธิบายว่า รูปแบบของชุมชนมีลักษณะเป็นชนบท ความเป็นคนเมืองได้เข้ามาครอบงำชุมชนได้บางส่วน เพราะมีอาณาเขตใกล้เมืองใหญ่ คือ กรุงเทพมหานคร แต่ยังคงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้โดยเฉพาะภูมิปัญญาทางด้านอาชีพ วิถีชุมชนยังคงรูปแบบวิถีชนบทไว้ได้ค่อนข้างมาก สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนขณะนี้คือเยาวชนมีความสนใจในอาชีพและภูมิปัญญาต่าง ๆ น้อยมาก เนื่องจากการใช้ชีวิตอยู่ที่โรงเรียน โอกาสที่จะสัมผัส สนใจกับอาชีพและภูมิปัญญาเหล่านั้นจึงมีน้อย

จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่รัฐมีส่วน

สนับสนุนการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน ด้วยการให้เกิดการมีส่วนร่วมในรูปกลุ่มเพื่อร่วมกันพัฒนาอาชีพของตน แต่ชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มากเท่าควร แม้ว่ามียุคกลุ่มที่เป็นต้นแบบที่แสดงถึงความสำเร็จ ดังเช่นในกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย

2.1 ลักษณะประเภทของภูมิปัญญา

จำแนกภูมิปัญญาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

2.1.1 ภูมิปัญญาในตำบลบึงบอน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้มีความรู้สั่งสมกันมานาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน ทำให้การพัฒนาอาชีพเป็นไปตามวิถีของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตลอด

2.1.2 ผู้นำชุมชน

ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการนำการพัฒนาอาชีพของชุมชนให้ไปสู่จุดมุ่งหมาย จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้ง 9 หมู่บ้าน ให้ความคิดเห็นว่า บทบาทของผู้นำชุมชน เป็นผู้ประสานงานระหว่างประชาชนกับภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นผู้เข้าไปรับรู้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของชุมชน และเรื่องอื่นในการพัฒนาชุมชน เกิดขึ้นจากอำเภอแล้วนำข้อมูลมาชี้แจงเกี่ยวกับนโยบายใหม่ ๆ ของผู้ปกครองท้องถิ่นในการสนับสนุนคุณภาพชีวิตชุมชน อาชีพของชุมชน เป็นผู้ประสานความสามัคคีให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข คอยดูแลสอดส่องทุกข์สุขของลูกบ้าน

2.1.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ

เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบชุมชนตำบลบึงบอน ได้ทำหน้าที่ :

1. การส่งเสริมในการพัฒนาอาชีพ
2. การพัฒนาชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เน้นหนักในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพของชุมชน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนกับ
มีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ แต่ยังไม่มี
แผนการพัฒนาที่แน่นอน

2.2 บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อ การพัฒนาอาชีพ

ผู้ให้ข้อมูล ได้ให้คำตอบว่า ความเข้มแข็ง
ของชุมชนยังมีไม่มาก การพึ่งพาตนเองในระดับ
มากแต่เป็นลักษณะตัวใครตัวมันมากกว่ารวมกลุ่ม
กันเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

ที่	ชื่อภูมิปัญญา	หมู่	ลักษณะภูมิปัญญา	บทบาทในการพัฒนาอาชีพ
9	นางพรทิพย์ หวังชื่นชม	7	เป็นผู้รักษาประเพณีการทำพิธีรับ ขวัญข้าว (ช่วงข้าวตั้งท้อง)	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นสถานที่ สาธิตการทำพิธีรับขวัญข้าว
10	นายบุญส่ง กิ่งก้าน	9	การทำน้ำหมักมะกรูดไล่แมลง ศัตรูพืชและดับกลิ่นห้องสุชา น้ำ หมักผลไม้	เป็นแหล่งเรียนรู้การทำน้ำหมัก ชีวภาพจากพืชสมุนไพรป้องกัน ศัตรูพืช เผยแพร่ความรู้ให้กับ ชุมชนและผู้สนใจ
11	นางมณฑา คล้ายนุช	2	การปลูกผักปลอดภัย (ปลอด สารเคมี)	เป็นวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมู่ที่ 2
12	นายแจะ พรหมมา	2	การทำมีดจากใบเลื่อยลันดา ไว้ใช้ปาด แซะหนอกกล้วย การ ทำปลั้วแทงดินจากถังแก๊สลอน น้ำมันที่เป็นโลหะ	เป็นตัวอย่งการดัดแปลงสิ่งเหลือ ใช้มาช่วยแก้ปัญหาการเกษตร
13	นางอนงค์ ปาไม้	4	การทำขนมไทยได้แก่ทองหยอด สังขยา ฝอยทอง ขนมชั้น กะหรี่ปั๊บ สาลี่ ถั่วแปบ	เป็นวิทยากรและเผยแพร่การทำ ขนมไทย เพื่อเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริม
14	นางอุไร อ่อนแยม	4	การทำขนมไทยได้แก่ทองหยอด สังขยา ฝอยทอง ขนมชั้น กะหรี่ปั๊บ สาลี่ ถั่วแปบ	เป็นวิทยากรและเผยแพร่การ ทำขนมไทย เพื่อเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริม

2.3 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อในการ พัฒนาอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำ
ชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูล
อาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนได้รับการพัฒนา
มา เป็นระยะเวลาไม่นาน แม้ว่าจะได้มีการเปลี่ยนอาชีพ
แล้วจำเป็นต้องกลับมาทำอาชีพดั้งเดิม ภูมิปัญญา

ต่าง ๆ ไม่ได้สูญหายไป ได้ถูกนำมาใช้กับความรู้
สมัยใหม่ ทำให้การพัฒนาอาชีพของชุมชนมี
องค์ความรู้ในการพัฒนาอาชีพของตนเองได้ใน
ระดับหนึ่งเท่านั้น จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาองค์
ความรู้เพิ่มเติมต่อไป ตามการเปลี่ยนแปลงตาม
สภาพเศรษฐกิจและสังคม ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านที่ 1 การจัดการระบบเกษตร

1. ระบบการผลิตข้าว ในการปลูกข้าว เกษตรกรในชุมชนบึงบอนได้เรียนรู้กับวิธีการผลิตแผนใหม่ ได้แก่ การเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาล การรู้จักเทคนิคการควบคุมวัชพืชที่ไม่ใช้สารเคมี เช่น การลดและเพิ่มปริมาณน้ำในแต่ละช่วงอายุของข้าวที่มีผลต่อการระบาดของแมลงศัตรูข้าวและวัชพืช การจัดการที่เหมาะสมก่อนการปลูก

2. ระบบการผลิตผัก เกษตรกร มีความรู้เกี่ยวกับการเลือกปลูกผักในแต่ละฤดูได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทั้งนี้เกี่ยวข้องกับความต้องการของตลาดในปริมาณที่ผลิตและการระบาดของโรคแมลงในผัก การใช้ชีวภัณฑ์ แทนสารเคมี

ด้านที่ 2 การลดต้นทุนการผลิต

การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้เริ่มตระหนักถึงต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจากปุ๋ยเคมี สารเคมีที่ใช้ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ดังนั้นชุมชนได้ผ่านการเรียนรู้ชุมชนเกษตรจากเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ลดต้นทุนการผลิตและไม่เป็นอันตรายต่อผู้ผลิตและบริโภคจึงสนใจเริ่มที่จะผลิตปุ๋ยหมัก นำหมักชีวภาพ ชีวภัณฑ์ ทดแทนสารเคมี

ด้านที่ 3 วัฒนธรรม

วัฒนธรรมที่เป็นสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เกี่ยวพันถึงเครือญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน ประชาชนตำบลบึงบอนนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ศูนย์รวมจิตใจจึงอยู่วัดที่วัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ กิจกรรมทางศาสนาจึงถูกรวมไว้ที่วัด เป็นจุดเริ่มของการร่วมมือกันเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็มีประเพณีอื่น ๆ ที่สืบทอดในชุมชน ดังนี้

1. งานบุญ/ประเพณี ชุมชนตำบลบึง

บอนทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเฉลิมพระชนพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันเฉลิมพระชนพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันพีชมงคล วันฉัตรมงคล วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ วันปืยมหาราช วันจักรี วันรัฐธรรมนูญ

2. การลงแขก ประเพณีโบราณที่คนไทยอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อบ้านใดบ้านหนึ่งมีงานที่มีปริมาณมากเกินความสามารถของครอบครัวตนที่จะทำให้เสร็จทันเวลา หรือเร่งจะให้งานเสร็จรวดเร็วมักจะให้वानขอความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน เช่น การเกี่ยวข้าว ชุมชนตำบลบึงบอนยังคงรักษาประเพณีการลงแขกเพื่อลดค่าใช้จ่ายแรงงานด้วยการชักชวนพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียงช่วยกันทำงาน ได้แก่ การทำเทือก หว่านข้าว พ่นยากำจัดศัตรูพืช การกำจัดข้าวดีด

3. การทำขวัญข้าว ประเพณีการรับขวัญข้าวเมื่อข้าวตั้งท้อง โดยประเพณีที่สืบทอดในความเชื่อการเคารพธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวที่ถือว่ามีเทวดาประจำที่มีชื่อว่า พระแม่โพสพที่ทำหน้าที่คุ้มครองพืชพันธุ์ธัญญาหารให้แก่มวลมนุษยชาติ โดยสังเกตจากอายุข้าวเมื่อใกล้ออกรวงจะแตกใบธงเป็นใบสุดท้ายก่อนออกรวง ชาวนาจะนำเครื่องเซ่นไหว้ ได้แก่ ขนม กัลว่ย อ้อย ส้ม หนากพลู เครื่องหอม หวี ใ้ชะลอมติดบนเฉลวและธงสามสี ไปทำพิธีที่กลางนา ผู้ทำพิธีต้องเป็นหญิงแต่งกายสวยงาม มีผ้าสไบเฉียงพาดไหล่ แล้วกล่าวคำขมาและคำอธิษฐานขออย่าให้ผลผลิตเสียหาย มีผลผลิตมากมาย ไม่มีศัตรูพืชรบกวน

ด้านที่ 4 กลุ่ม/เครือข่าย

1. จิตสำนึก/คุณค่า การที่ชุมชนตระหนัก

ถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในการให้ความสำคัญ
สำคัญกับการจัดตั้งกลุ่มเพื่อนำมาหาข้อวิเคราะห์
วิจารณ์ เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ทั้งนี้กลุ่มที่เกิดขึ้น
เกิดจากแนวคิดของชุมชนเองกับกลุ่มที่เกิดจาก
เจ้าหน้าที่ของรัฐมากระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มใน
การพัฒนาอาชีพทั้งการแก้ปัญหาและการพัฒนา
อย่างเป็นระบบ การมองถึงอนาคตของลูกหลาน
ที่ต้องสืบทอดของวิถีชุมชนกับการเปลี่ยนแปลง
ที่เป็นผลกระทบมาจากภายนอก เช่น วิถีชุมชนเมือง
แนวคิดบริโภคนิยม นอกจากนี้ในด้านจิตสำนึก
ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัย กล่าวถึง
การเข้มงวดในกลุ่มในการไม่ใช้สารเคมี แต่เมื่อมี
การสุ่มตรวจยังพบบางคนที่ยังลักลอบใช้สารเคมีอยู่
ซึ่งมีผลต่อความน่าเชื่อถือของกลุ่มเป็นอย่างมาก

2. การแก้ปัญหา กลุ่มและเครือข่าย
ชุมชนมีผลต่อการแก้ปัญหาการจำหน่ายผลผลิต
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตผักปลอดภัย จำเป็น
ที่จะต้องมิตลาดเฉพาะด้วยวิธีการผลิตที่แตกต่าง
จากผักเคมี โดยที่ผักปลอดภัยมีแหล่งจำหน่าย
ที่ชัดเจนและก็ถึงมือผู้บริโภคผักปลอดภัย เมื่อ
ชุมชนเห็นความมุ่งมั่นหน่วยงานของรัฐจึงสนับสนุน
การจำหน่ายผลผลิตผักปลอดภัย ที่โรงพยาบาล
ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ อ.คลองหลวง
จ.ปทุมธานี

3. การมีส่วนร่วม ในตำบลบึงบอนมีการ
รวมกลุ่มของชุมชนที่จำเป็นจะต้องใช้พลังความ
คิดของคนในชุมชนมาช่วยแก้ปัญหาตั้งแต่การ
ค้นหาปัญหาร่วมกัน การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน
การวางแผนแก้ปัญหาร่วมกันและปฏิบัติการแก้
ปัญหาร่วมกัน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์ร่วมกันด้วย
เกิดขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัยในตำบลบึงบอน
หมู่ที่ 2 มีการรวมกลุ่มกันค่อนข้างจะชัดเจนจนเป็น

ส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาในชุมชน

ด้านที่ 5 ระบบเศรษฐกิจชุมชน

1. แหล่งทุน ในการประกอบอาชีพของ
ชุมชนตำบลบึงบอนจำเป็นต้องมีแหล่งทุนที่เป็น
แหล่งทุนที่เป็นทั้งเงินและอุปกรณ์ชุมชนได้ใช้
สหกรณ์คลองเจ็ดโดยที่มีการสมัครเป็นสมาชิกและ
มีกฎระเบียบที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมีแหล่งทุนที่จะ
ดำเนินการประกอบอาชีพต่อไปได้

2. กลุ่มออมทรัพย์ ทั้ง 9 หมู่บ้านได้มีการ
จัดระบบ ระเบียบการปฏิบัติการออมทรัพย์ มีการ
ฝาก การกู้ ซึ่งมีการกำหนดวงเงินที่แน่นอนทั้งนี้
ขึ้นอยู่กับแต่ละหมู่บ้านจะมีกติกาอย่างไร เพื่อให้
ประชาชนในแต่ละหมู่บ้านของตำบลบึงบอนมีการ
ออมทรัพย์ เพื่อมีเงินไว้สำหรับอนาคต

3. การทำบัญชีครัวเรือน เป็นการ
ส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชนให้ประชาชน
ทุกครอบครัวมีการจดบันทึกบัญชีรายรับ รายจ่าย
รวมทั้งเกี่ยวข้องกับการทำอาชีพของชุมชน ข้อดี
จะเห็นรายจ่ายที่เกินความจำเป็น เช่น การซื้อยา
ฆ่าแมลงที่ราคาสูง ปุ๋ยที่มีราคาแพง เพื่อหาทางลด
ต้นทุนการผลิตจากเดิมใช้สารเคมีกับมาใช้แนวทาง
เกษตรอินทรีย์

ด้านที่ 6 การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

1. ในชุมชนตำบลบึงบอนมีผักพื้นบ้าน
ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหลายชนิดสามารถนำ
มาบริโภคได้ ได้แก่ ดอกโสน ดอกสลิด ต้นข้าวสาร
มะระขี้นก ผักบุ้ง ผักแว่น สายบัว ผักหวานบ้าน
ผักปราง สะอม บอนน้ำ ผักตบชวา ซึ่งทรัพยากร
เหล่านี้จากชุมชนได้ใช้บริโภคที่เป็นผักปลอดสาร
พิษ

2. ชุมชนตำบลบึงบอนมีองค์ความรู้
ในการใช้สมุนไพรในการป้องกันโรคแมลงเป็น

อย่างดี สมุนไพรที่ขึ้นเองและปลูกไว้ ได้แก่ ว่านน้ำ ตะไคร้หอม สาบเสือ ผลสะเดา มะกรูด เป็นต้นประชาชนได้นำมาหมักตามวิธีการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์

3. ประชาชนมีความสามารถประยุกต์นำสิ่งที่เหลือใช้มาผลิตเป็นวัสดุอุปกรณ์การเกษตรได้ สามารถทำเคียวจากใบเรือใช้สำหรับเกี่ยวรวงข้าว ตัดแล้วตัดนอกกล้วยขนาดเล็ก

ภูมิปัญญาทั้ง 6 กลุ่มนี้ เมื่อนำมาพิจารณา นับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของภูมิปัญญาในตำบลบึงบอน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม เรียกว่า การพัฒนาทางเลือก กล่าวคือ เป็นการพัฒนาอาชีพโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

อภิปรายผล

การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้ประชาชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยภูมิปัญญาของตนเอง ใช้เป็นฐานในการพัฒนาอาชีพของชุมชน ด้วยการนำหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาเป็นใช้ให้เป็นขั้นตอนของการพัฒนา พร้อมกับการสร้างการเรียนรู้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม ที่ก่อให้เกิดพลังอันเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาอาชีพด้วยความรู้ความสามารถของชุมชนเอง

อาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนาเป็นหลักและรองลงมาคือการปลูกผัก ปัญหาสำคัญคือราคาของปัจจัยในการผลิตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช

เครื่องทุนแรงในการเตรียมดิน แรงงานที่หายาก และชุมชนได้ตระหนักถึงความเป็นพิษที่เกิดขึ้นจากสารเคมีเหล่านั้น ทำให้ชุมชนได้หาแนวทางการลดต้นทุนการผลิตและหาสิ่งทดแทนสารเคมีเหล่านั้น แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ประชาชนได้แก้ปัญหาในการพัฒนาอาชีพในรูปแบบต่างคนต่างทำ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถแก้ปัญหาหรือหาทางพัฒนาอาชีพได้ แม้ว่าการมีส่วนร่วมได้ถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาบ่อยครั้งแต่เกิดขึ้นโดยรัฐทำให้ไม่ต่อเนื่องไม่ยั่งยืน ไม่มีความเข้มแข็ง แนวคิดในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจึงได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน กล่าวคือ ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การรับรู้ และตระหนักถึงสิ่งที่ต้องการพัฒนาหรือสิ่งที่เบี นปัญหา รวมทั้ง ข้อมูลข่าวสาร หลังจากนั้นจึงร่วมกันสำรวจทางเลือกเพื่อการตัดสินใจในการพัฒนาหรือช่วยกันแก้ปัญหา ร่วมกันดำเนินการลงมือปฏิบัติตามแนวทางที่เลือกไว้ ร่วมกันรับผิดชอบติดตามประเมินผล และร่วมการรับผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาหรือแก้ปัญหา

ข้อเสนอแนะการนำผลงานวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัยพบว่า การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ถือเป็นนวัตกรรมการพัฒนาอาชีพในชุมชนที่อยู่ในกลุ่ม “การพัฒนาทางเลือก” ที่ชุมชนสามารถร่วมกันสร้างและใช้ประโยชน์จากผู้ที่เป็นภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นของตนเอง สร้างความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง ภายใต้การชี้แนะของผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยไม่หวังการพึ่งพาจาก

หน่วยงานภาครัฐ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำต้นแบบนวัตกรรมนี้เผยแพร่และนำไปขยายผลนำร่องกับชุมชนอื่นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พร้อมและสามารถสนับสนุนการดำเนินการตามนวัตกรรมการพัฒนาอาชีพในชุมชนนี้

2. หน่วยงานระดับนโยบายควรนำผลงานวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาอาชีพในชุมชนที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนต่อไป โดยพิจารณาชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกับชุมชนตำบลบึงบอน ด้วยภูมิปัญญาประยุกต์ โดยบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลอมรวมประสานกันในการพัฒนาอาชีพ

บรรณานุกรม

- จินตนา สุจจันันท์. 2554. **การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ชัชวีร์ นฤทุม. 2551. **การพัฒนาการเกษตรแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2547. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.
- ประเวศ วะสี. 2536. "การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา" ใน เสรีพงศ์ พิศ (บรรณาธิการ.) **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.

วรัทยา ธรรมกิตติภพ. 2555. **อาชีพศึกษา: ทฤษฎีและปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: พีพีเอ็มพรินท์เซิร์ฟ.

วรินทร์ บุญยั้ง. 2554. การพัฒนาทุนในชุมชน. **วารสารศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**. 22 (1) 20-33

สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**. 11 (พ.ศ. 2555-2559) สำนักนายกรัฐมนตรี.